

A MAGYAR PÁRT A ROMÁNIAI POLITIKAI ÉLETBEN (1922-1938)

Az első világháborút követő történelmi helyzetben, majd a háborút lezáró békeszerződések révén Erdélyt elszakították Magyarországtól, és Romániához csatolták, aminek következtében az ottani magyarság elvesztette korábbi állami-közösségi kereteit, az újba pedig nehezen tudott beilleszkedni.

A román megszállás első éveit a passzivitás határozta meg, míg az aktivitás az önvédelmi és védelmet kereső magatartásokból bontakozott ki a trianoni békeszerződés aláírása után. Előbb a Magyar Szövetség alakult meg,¹ majd a Nemzeti valamint a Néppárt. Az 1922. februárjában tartott választásokon sikerült a Magyar Szövetség részéről 6 magyar képviselőt és szenátort bejuttatni a román törvényhozásba.³ A Magyar Szövetség 1922. októberi betiltása után a két párt, a Nemzeti és a Néppárt, a hatékony képviselőlet reményével belátva az egységes fellépés szükségességét, előzetes egyeztetések után, 1922. december 28-án egyesült a romániai Országos Magyar Párt néven (OMP).

A korszakot átfogó munkák vázlatosan ismertetik a párt történetét is.⁴ Az utóbbi évtizedben egyes részletkérdésekről hasznos tanulmányok születtek.⁵ A román történetírás is érintette alkalmanként a témát, legtöbbször – a román közvélemény szemszögéből – felületesen és egyoldalúan.⁶

A kiadványunkban közétett dokumentumokat eddig csak Mikó Imre használhatta, így bevezetőnkben próbáljuk felvázolni a párt történetét és szerkezetét.

A párt tevékenységének megalapozása (1922-1924)

A kolozsvári alakuló nagygyűlés,⁷ amelynek résztvevői többségükben a háború előtti politikusok közül kerültek ki, elfogadta a párt programját,⁸ szervezeti szabályzatát,⁹ és megválasztotta a pártvezetőséget, a tisztikart.¹⁰

A párt programja megfogalmazta követelésüket: „a nemzeti kisebbségek közjogi alanyiségének az alkotmányban való elismerését, és az elismerés szükségképpen következményeként a nemzeti autonómiát”.¹¹ Az elfogadott Szervezeti Szabályzat csak vázlatosan körvonalazta a párt működési kereteit, ezért már a következő nagygyűlésen alapos átdolgozásra szorult.¹²

A vezetőség legnagyobb részét azok alkották, akik a háború előtti eddigi magyar közéletben is tevékenykedtek.¹³ Az elnök az előrehaladott korú, a magyarság körében köztiszteletnek örvendő, és ezáltal a különböző irányzatokat egységesíteni tudó báró Jósika Samu¹⁴ (1851-1923) lett. Jósika betegsége, majd 1923-ban bekövetkezett halála miatt a párt elnöki funkciót Ugron István (1862-1948) töltötte

be. A párt kezdeti tevékenységét sok tényező nehezítette, ennek ellenére már az első két évben fellelhetőek azok az irányok, célkitűzések és stratégiák, amelyek a párt későbbi tevékenységét meghatározták.

A *vezetőségi ülések* megtartásához a polgári és katonai hatóságoktól engedélyt kellett kérni, és azokat csak jelenlétükben lehetett megtartani. A magyar határ menti szigorúbb cenzúra, az ostromállapot, olykor a gyülekezési engedélyek megtagadása nehezítette a tagozatok megalakulását.¹⁵ Az is bebizonyosodott, hogy nem a román választókerületek, hanem a megyék területei alkalmasak a magyarpárti tagozatok szervezésére.¹⁶ A párt, amely kezdetben maga a vezetőség volt, politikai taktikáját folyamatosan alakítja. Az első két évben, addig, amíg az új testület – az Elnöki Tanács – is létjogosultságot nem nyert, a pártot magát, jórészt az Intézőbizottság jelentette. Amikor a pártról beszéltek, az Intézőbizottság tevékenységére hivatkoztak, amely üléseit általában havonta (szükség esetén gyakrabban is) tartotta. Az ülés tárgysorozatát az elnökség állította össze, és azt a tagoknak a meghívóval együtt mellékelték. A hatékonyabb munkavégzés céljából esetenként néhány tagú bizottságot (munkacsoportot) választottak, amely később beszámolt feladatainak elvégzéséről; ez szolgált a határozatok alapjául. Az ülések bizalmas jellegűnek minősültek, amelyekről a vezetőség esetenként közleményt (kommunikét) adott ki.

Az Intézőbizottság 1923. július 12-én kiküldött munkacsoportjának jelentése alapján,¹⁷ szeptember 12-én elfogadták az Ügyviteli Szabályzatot,¹⁸ amelyben összefoglalták a tanácskozások szabályait és szokásait:

„16. §. A Párt mindennemű gyűlésein, bizottsági ülésein és tanácskozásain a parlamentáris tárgyalások szabályai és szokásai tartandók szem előtt.

A gyűlés (ülés, tárgyalás) összehívásáról az erre illetékes elnök gondoskodik az országos pártiroda útján. A tagok kellő számban való megjelenése esetén megnyitja a tárgyalást. Kijelöli a jegyzőt. Beszédre, felszólalásra a kijelölt jegyzőnél kell jelentkezni. A felszólalóknak tartózkodniok kell a tárgytól való eltéréstől, a személyeskedéstől, a szenvedélyes hang használatától, az indulatok felkeltésétől. A beszédet félbeszakítani vagy közbeszólásokkal zavarni, szavazatot megokolni vagy megjegyzésekkel kísérni nem szabad.

Gyűléseken rendszerint mindenki csak egyszer szólhat a tárgyhöz, de személyes kérdésben, vagy félremagyarázott szavai helyes értelmezése címén ismételtén lehet szólani. Tisztviselők, intézőbizottsági tagok, valamint az előadók ténybeli felvilágosítás adása végett elnöki engedelemmel külön is felszólalhatnak.

Bármikor szót kérhetnek a napirendet vagy a vita bezárását indítványozók, a személyes kérdésben válaszolók (elnöki engedelemmel esetleg kétszer is), a tanácskozás rendjére hivatkozók, és akik indítványukat visszavonják. Ily esetekben más teheti magáévá az indítványt, ami a tanácskozás folytatását eredményezi. Elnök a tárgytól eltérőt figyelmezteti, rendzavarásnál és illemsértésnél rendreutasítja, ugyanannál a beszédnél másodszori figyelmeztetés után a gyűlés megkérdésével, másodszori rendreutasításnál pedig a saját elnöki hatásköréből kifolyólag a szót meg is vonhatja,

nagyobb zaj esetén a gyűlést rövid időre felfüggesztheti, sőt a tárgyalást pár órára, esetleg másnapra is elhalaszthatja. Az elnök, ha valamely tárgyhoz maga is hozzászólni akar, helyét a tárgyalás teljes befejezéséig a helyettesítésére illetékesnek adja át.

Az előadott javaslatban foglaltaktól eltérő határozati javaslatok, módosító, vagy kiegészítő indítványok írásban adandók be. Nem kell írásba foglalni a napirendre térést vagy elhalasztást tárgyzó indítványokat. A kérdés megvitatása után elnök a vitát bezárja, mire az előadó és az írásbeli indítványok (módosítások) benyújtói zárszóval élhetnek. Ezzel véget ér a tárgyalás, amit az elnök röviden összefoglal (resumál) és szabatosan megállapítja szavazásnál eldöntendő kérdések szövegét és sorrendjét.

Utóbbira irányadó, hogy elsőbbséggel bírnak a napirendről levételt vagy halasztást tárgyzó indítványok, az érdemi javaslatok közül pedig azok, amelyek eldöntésével a legtöbb indítvány nyer elintézését. A kérdés felvetéséhez háromnál többen nem szólhatnak hozzá.

A szavazás kézfelemeléssel történik.

A szavazatokat a jegyzők számlálják össze, és az elnök állapítja meg a számarányt, a határozatot pedig kihirdeti.

Az elnök jogosult a tárgyalást zavaró, a testületet sértő tagot meginteni, és ha ez ennek ellenére sem venné figyelembe az elnök intését, a tanácskozásból kizárni, sőt szükség esetén eltávolítani.

*A tárgysorozatba föl nem vett indítványok csak a jelenlevők többségének hozzájárulásával terjeszthetők elő, és vehetők tárgyalás alá.*¹⁹

A román lakásrekvirálások ellenére sikerült Kolozsvárt állandó párthelyiséget találni (Str. Moșilor nr. 18), fokozatosan kialakult a személyzet (főtitkár, titkár, ellenőrök, pénztáros, irodatiszt, fogalmazó, gépirónő),²⁰ és folyamatosan kialakultak az ügykezelés szabályai. Az iratokat (rendeletek, átiratok, beadványok, utasítások, stb.) a titkár (vagy megbízott) az elnöktől átvette, és megadott minta alapján az iktatókönyvbe vezette, a hátlapon iktatói bélyegzővel látta el, a hátratra pedig rávezette az intézkedési utasításokat. Az előírt iktatókönyvhöz betűrendes mutatókönyvet (indexet, tárgymutatót) vezettek, amely az ugyanazon ügyre vonatkozó összes számokat csoportosította. Az ügyek intézésénél az ügy folyamatáról, megoldásáról általában fogalmazványt készítettek, amely a tisztázat alapjául szolgált. Az intézkedés párszavas kivonatát vagy a beérkezett irat hátlapjára, vagy (a címzett adataival) külön lapra rögzítették, és az irattárba helyezték.²¹

A vezetőség folyamatosan alakította stratégiáját. A központosító, liberális kormányzat sérelmes intézkedései ellen folyamatosan memorandumokban tiltakoztak, így az iskolák elvétele, az igazságtalanul kirótt adók ellen, a hadizóna megszüntetése, a választói névjegyzékek kiigazítása érdekében stb. Ezeket mindig felsőbb hatóságokhoz intézték, a magyarság problémáiról tájékoztatták a miniszterelnököt,²² és az iskolai sérelmek ügyében memorandumot juttattak el magához a királyhoz is.²³ A panaszok sorozatos beadása viszont egy olyan román álláspont kialakulásához vezetett, amely szerint az OMP csak sérelmi politikát folytat, és nem illeszkedik be a román politikai életbe.

A pártvezetőség kapcsolatot tartott különböző szervezetekkel, de ezek közül talán legintenzívebben az egyházakkal, főképp a magyar iskolák védelmében, az azokat megszüntetni óhajtó liberális kultúrpolitikával szemben. Az OMP megalakulása után az egyházak felekezeti tanácsának tevékenységébe kapcsolódott be, és közös akciókkal próbálták ellátni a magyarság érdekképviseletét.²⁴ Egyes vezetők ugyan hiányolják, hogy a pártnak nincsen hivatalos sajtóorgánuma,²⁵ de néhány lap és folyóirat pártközelinek volt minősíthető.²⁶

A román politikai erőkkel is keresték a kapcsolatokat, bár erre évekig nem találtak fogadókészséget a román politikusok részéről. A Ion I. C. Brătianu meghatározta liberális politikával szemben – amelynek gyakorlati megvalósításáról leckét adtak az 1922-es választási csalások – alternatívának tűnt az Averescu tábornok vezette Néppárt együttműködési ajánlata, amelynek alapján a két párt megkötötte az ún. csucsai paktumot.²⁷ Ez a román párt lehetőséget kínált arra, hogy hatalomrajutása esetén orvosolja a magyarság sérelmeit (választói névjegyzékek kiegészítése, a magyar egyházak autonómiájának biztosítása, a kisebbségi iskolák nyilvánossági jogainak elismerése, társadalmi és jótékonyági egyesületek vagyonának visszaadása, az anyanyelv használati jogának elismerése a közigazgatásban, az agrártörvény végrehajtása terén elkövetett visszaélések megszüntetése, a magyar közalkalmazottak ügyének rendezése), amelynek fejében a Magyar Párt támogatja őt a választásokon. Bár az egyezmény tartalmát sokáig csak a beavatottak szűk köre ismerte, a román pártokhoz való viszonyulás a magyar politikusok állandó témája, a Magyar Párt stratégiájának állandó kérdése volt. A magyarság körében népszerűtlen intézkedéseket meghozó liberális kormányzattal való tárgyalások mellett a pártban voltak hívei a Román Nemzeti Párthoz való közeledésnek,²⁸ kisebbségi tömörülés létrehozásának,²⁹ de ugyanakkor fontos téma volt a magyar nemzetiségű zsidóságnak a magyarság kebelén belül való megtartása.³⁰ Tătărescu kisebbségi miniszter kemény vádjaira, hogy a Magyar Párt arisztokrata vezetősége nem alkalmas a magyarság képviseletére,³¹ a párt határozatban válaszol,³² és Jakabffy Elemérnek a miniszterrel folytatott tárgyalásai után az Intézőbizottságban írásban és szóban tett előterjesztése nyomán alakult ki az a politikai-stratégiai koncepció, amely aztán a párt későbbi tevékenységének alapjául szolgált. Az az igény és módszer, hogy a párt küldjön az illető román pártokhoz általuk is elfogadható tárgyalóbizottságot, amely a magyarság sérelmeit emlékiratban foglalja össze, és megfogalmazza követeléseinek minimumát. Mindennek lényege, hogy a magyarság, mint külön közjogi alany az alkotmányban ismertessék el. Ha ez román részről nem elfogadható, a párt megőrzi akciószabadságát, és fenntartja jogát a népszövetségi panaszjoghoz.³³

A Bernády György vezette, a liberálisokkal folytatott tárgyalások,³⁴ a brassói nagygyűlés eredetileg júniusra tervezett elhalasztásához vezettek,³⁵ amelynek 1924. december 14-én való megtartása új fejezet nyitányát jelentette a Magyar Párt történetében.

A politikai aktivitás megerősödése (1924-1928)

A brassói nagygyűlés azért fontos mozzanat a párt életében, mert ekkor sikerült az első két év alapozó korszakának vívmányait rögzíteni, egyes vitás kérdéseket megoldani (elnökválasztás),³⁶ valamint a meglévő vezető testületeket tevékenységét szabályzatokban rögzíteni.³⁷

10. §. „A központi intézőbizottság tagjai megbízatásukat részint viselt tisztségüknél fogva, részint választás útján nyerik.

Hivatalból tagjai a központi intézőbizottságnak: a párt elnöke, helyettes elnöke, alelnökei, a párt főtitkára, továbbá a magyar püspöki karnak szenátor tagjai, úgyszintén a törvényhozásnak [a] Magyar Párt programja alapján megválasztott szenátorai és képviselői, a 8. §. szerint az elnöki tanácsba a központi intézőbizottság által megválasztott 8 tag, végül a szabályszerűen megalakult helyi tagozatok által erre a célra megválasztott egy-egy tag.

Ezeket felül az országos nagygyűlés 50 tagot választ a központi intéző-bizottságba. Megbízatásuk 6 évre szól. Választásuk, ha 20 igazolt tag írásban indítványozza, szavazó lapokkal, titkosan történik, egyébként pedig közfelkiáltással, vagy szótöbbséggel. Legalább fele a választott tagoknak vidéken kell, hogy lakjon. Fele részük első ízben 3 év elteltével sorshúzás után kilép. Azután a megbízatás idejének lejártával szűnik meg az intézőbizottsági tagság. Mind a kisorsolt tagok, mind pedig azok, kiknek megbízatása az idő letelte folytán szűnt meg, újra választhatók.”³⁸

„8. §. Az intézőbizottság a pártnak politikai feladatai ellátására rendelt fő szerve. Letéteményese az országos nagygyűlés bizalmának, mint ilyen, teljes felelősség súlya alatt megszakítatlan folytonossággal munkál a párt céljainak elérésére. Figyelemmel kíséri a politikai élet minden megnyilvánulását, előkészíti az ügyeket a nagygyűlésre, és a határozatok végrehajtásáról gondoskodik.

Az intézőbizottság, mint előkészítő, végrehajtó és közben intézkedő szerv, közvetlenül a nagygyűlésnek felelős. Érintkezik a megyei és választókerületi választmányokkal, azokat tájékoztatja és útbaigazítja, szervezeteiket ellenőrzi, szükség szerint meg is látogatja, illetőleg meglátogatattja, általában országos szempontból ellenőrzi és irányítja a pártélet minden megnyilatkozását.

Az intézőbizottság elnöke a párt elnöke, vagy helyettese. Mindkettőjük akadályoztatása esetén a helyettesítés a Sz. sz. 13. §. rendelkezései szerint történik.

Az intézőbizottság előadója a főtitkár vagy a szakelőadó. A jegyzőt az elnök rendeli ki, a tisztviselő, vagy a bizottság tagjai közül. A jegyzőkönyvet az ülés elnöke és jegyzője írják alá, és a következő ülés hitelesíti. Az intézőbizottság évente legalább négy ülést tart. Ezek közül egyet a rendes évi nagygyűlés előtt. A gyűlések helye rendszerint Kolozsvár, de a nagygyűlést megelőzőt a nagygyűlés helyén is lehet tartani. Az elnök a szükséghez képest, vagy 15 tag kívánatára rendkívüli ülést bármikor összehívhat. Ülései zártak, és ehhez képest azon a tagokon kívül csak a vidéki tagozatok egyes ügyekben felvilágosítás adására kiküldött vagy meghívott megbízottai vehetnek részt, ez ügyek tárgyalása alatt.

A szavazás rendes szótöbbséggel történik, tíz tag kívánságára azonban el kell rendelni a név szerinti, illetőleg [a] titkos szavazást. Titkos szavazásnak csak személyi kérdésekben van helye.

A központi intézőbizottságban a tanácskozás érdeméhez többször is hozzá lehet szólni, de mindig csak a szólásra jelentkezők után.

Három rendes ülésről való igazolatlan elmaradás a központi intézőbizottságból való kilépést jelenti. Az így megürült helyet a következő nagygyűlésig az intéző bizottság tölti be. Az a tag, kinek a tagsága ily módon szűnik meg, két évig újra nem választható.³⁹

„[10.§.] [...] Az elnöki tanács tagjai a párt elnöke, helyettes elnöke, alelnökei, valamint a párt programja alapján álló országgyűlési tagok által alakított országgyűlési pártkör elnöke, végül az intézőbizottság által a 8. és 10. §. szerint választott nyolc tag. Az utóbbiak közül legalább négynek vidékinek kell lennie.

Az elnöki tanács jegyzője a párt főtitkára. A hozott határozatok érvényességéhez legalább 5 tag jelenléte szükséges. A határozathozatal egyszerű szótöbbséggel történik. Szavazategyenlőség esetén az elnök dönt, de utalhatja a kérdést újabb elnöki tanács elé. Ha az elnöki tanács jelenlevő tagjainak harmadrésze kívánja, a hozott határozat végrehajtását fel kell függeszteni, s az ügyet az intézőbizottság döntése alá kell terjeszteni. Az elnöknek ebben az esetben is joga van a kérdést napirendről levenni, s az elnöki tanács következő ülésére kitűzni. Ezen, valamint a fentebb említett hasonló természetű elnöki intézkedés esetében a következő elnöki tanács feltétlenül dönteni köteles a kérdésben.

Az elnöki tanács egyes ügyek felvilágosítása végett a vidéki tagozatokat külön megbízottak küldésére utasíthatja. Ezek a megbízottak az illető ügy tárgyalásában résztvehetnek, de szavazati joguk nincs. Ezen az eseten kívül az elnöki tanács ülései mindig zártak.⁴⁰

„9. § Az elnöki tanács letéteményese az intézőbizottság teljes bizalmának, és mint ilyen, előkészíti az intéző-bizottság ülésein eldöntésre kerülő ügyeket, gondoskodik az intéző-bizottsághatározatainak végrehajtásáról, és az intézőbizottságtól nyert felhatalmazás keretein belül – az intézőbizottság együtt nem léte idejében – végzi az intézőbizottság hatáskörébe utalt összes teendőket, és tett intézkedéseiről az intézőbizottságnak jelentést tesz.

Az elnöki tanács öt tagjának kívánságára, rendkívüli ülésre hívja össze az intéző-bizottságot.

Az elnöki tanács elnöke a párt elnöke, vagy helyettese. Ezek akadályoztatása esetén a helyettesítés a Sz. sz. 13. §-ának rendelkezései szerint történik.

Előadó az ügyvezető alelnök, a főtitkár, vagy a szakelőadó. A jegyzőt a párt alkalmazottai vagy a bizottság tagjai közül az elnök rendeli be. A jegyzőkönyvet az ülés elnök, és jegyzője írják alá, és a következő ülés hitelesíti.

Az elnöki tanács havonként legalább egy ülést tart. Az elnök vagy 3 tag kívánságára bármikor ülésre összehívható.

Három ülésről való igazolatlan elmaradás a tagságról való lemondást jelent. Az így lemondott tag két éven át újra nem választható.

Az elnöki tanács ülései zártak, és azokon a tagokon kívül csak az egyes tagozatok fölvilágosítás adására meghívott megbízottai vehetnek részt.

A vidéki tagozatok elnökei, vagy azok helyettesei állandó érintkezést tartanak fenn az elnöki tanáccsal, s azt értesítik a tagozat területén történő, s a pártot érdeklő minden lényeges eseményről.

Ügyrendjét és munkabeosztását az elnöki tanács maga állapítja meg.”⁴¹

Az Elnöki Tanács a szakbizottságok megalakítása mellett döntött,⁴² és elsősorban a megyei és törvényhatósági városi tagozatok megszervezése felgyorsult és számuk megsokasodott.⁴³

A liberális kormányral való tárgyalásokkal, és a választásokra való készülődéssel egy időben, vagy épp annak okaként bontakozott ki a pártban, 1926–1927-ben, a legjelentősebb ellenzéki mozgalom, a Krenner Miklós (írói nevén Spectator) vezette reformcsoport tevékenysége. Ők elégedetlenek voltak az arisztokratikus vezetéssel, demokratizálni akarták azt a szélesebb társadalmi rétegek bevonásával, továbbá kezdeményezték a közeledést a román politikához és szorosabb együttműködést azzal.⁴⁴ Az elégedetlenkedők táborának lökést adott Bánffy Miklós gróf hazatelepése is, a csoport így 1926 őszére mozgalommá terebélyesedett, és mind a párton belül, mind azon kívül sok vitára adott alkalmat. Mivel a csoport nagy része nem óhajtott pártszakadást, a gyergyószentmiklósi nagygyűlésen (1926. október 9–10.) megválasztott elnöknek, Bethlen György (1888-1968) grófnak viszonylag könnyű volt a párt egységének megőrzése jelszavával az elégedetlenkedők táborát leszerelni.⁴⁵ Mivel a reformcsoport tagjai a választott vezetőséggel szemben sikereket nem érhettek el, a mozgalom lángja 1927 nyarán, néhány értekezlet, nyilatkozat és sajtótámadás után kialudt. Ennek okaként még a pénzhíányt, valamint a szervezés gyenge hatékonyságát lehet megnevezni. Ez év őszén, a párton belüli ellentétek még mindig nem kerülnek nyugvópontra, az erők egységesítésére hívó hang – Krenner felhívása a magyarság vezéreire – pusztában kiáltó szó marad.⁴⁶ Jelentős személyek kilépnek a pártból,⁴⁷ másokkal szemben a pártvezetőség fegyelmi vizsgálatot indított és rosszállásának adott kifejezést.⁴⁸

A liberálisokkal kötendő választási szövetség reményében Ugron István elnök 1926. februárjában felmondta a Néppárttal való szövetséget. A négyéves kormányzati ciklus kitöltése után a liberálisok lemondtak, és a király Averescu tábornokot bízta meg kormányalakítással. Mivel a Néppárt részéről nem volt akadálya a további együttműködésnek, az OMP a felmondott csúcsai paktumot választási megállapodássá alakította át,⁴⁹ így a párt a kormányzópárttal koalícióban vehetett részt a választásokon. Az 1926 nyarán tartott parlamenti választások során a magyarság a párt történetében a legnépesebb parlamenti csoportot küldhette a román törvényhozásba.⁵⁰

A *magyar parlamenti csoport* 1926. június 24-én alakult meg, és a nyári parlamenti szünet idejéig már három értekezletet tartott.⁵¹ Elnökül a párt elnökét, gróf Bethlen Györgyöt választották, aki a csoport tevékenységét irányította. Helyettese Sándor József alelnök, akinek kitűnő román nyelvtudása, előző ciklusbeli tapasztalata és a szászok politizálási gyakorlata nagy segítségül szolgált a nagyszámú „újonc” képviselőnek és szenátornak. A pártiroda vezetője Willer József lett, főtitkári minőségben. Már első alkalommal felvetődött a csoport Bukarestben történő elhelyezésének, valamint a parlamenti klub és a pártiroda megszervezésének kérdése. Megtörtént a törvényhozók munkabeosztása, és a parlamenti bizottságokba való beosztásuk, ugyanakkor tárgyaltak a politikai munka módszertanáról és a politikai stratégia kérdéseiről.

A november közepén nyíló ülészsakra érkező magyar törvényhozók már november 18-án megtartották értekezletüket. A főtitkár jelentést tehetett az új otthon berendezéséről, és a párt jogvédő irodájának megnyitásáról, remélve, hogy a központ a magyarság fővárosi gyülekező helyévé válhat. Annak ellenére, hogy javaslatban kimondták, hogy az iroda anyagi érdekű magánügyeket ne vállaljon, a magán és közérdek határainak összemosódása a későbbiekben még sok vitára ad alkalmat a parlamenti csoporton belül. Ebben a ciklusban olykor Makkai Sándor református püspök részvételével, valamint Tornyai Gyula szenátor radikalizmusának köszönhetően a korábbinál intenzívebb munkába kezdett a csoport. Ennek ellenére az Averescu kormány a megállapodásokban vállalt kötelezettségeit nem váltotta be, és ez sok vitára ad alkalmat. Mivel egyes képviselők, akárcsak a választók, becsapottnak érezték magukat, felmerült az ellenzékbe vonulás lehetősége is.

1927 tavaszán Ionel Brătianu ismét a hatalom megszerzésére készült, és a királytól megbízást is kapott kormányalakításra. A Magyar Párton belül több koncepció fogalmazódott meg a lehetséges irányzatokat, partnereket illetően. Bernády és a reformcsoport liberális orientáció hívei voltak, míg a párt vezetősége erkölcsi lehetetlenségnek tartotta az ellenszenves liberálisok támogatását, ezért a német kisebbséggel létesítendő kisebbségi blokkot támogatta, és velük kötött választási szövetséget.⁵² Júliusban, a terror jegyében megtartott választásokon a szavazók ismét megtapasztalhatták a liberálisok módszereit, melynek eredményeképpen a liberális lista került ki győztesen. Joggal állapíthatta meg az OMP elnöke július 18-án, az új parlamenti csoport első értekezletén, hogy: „a súlyos küzdelemből erősen megfogyatkozva tértünk vissza, annál több és nehezebb feladat vár a megválasztottakra”.⁵³

A különállás évei (1928-1938)

Az évtizedes kisebbségi sors tapasztalatai egyfajta mérlegkészítésre indították az érintett illetékeseket, a pártelitet, értelmiségieket egyaránt. 1928 ősztől új korszak jelei érzékelhetők a Magyar Párt politikájában. A kisebbségi sors szomorú

tapasztalatai, és főképp a másféléves liberális uralom annyira súlyosbította a helyzetet, hogy a Magyar Párt vezetőiben is érlelődött a népszövetségi panaszjog érvényesítése a sérelmek orvoslásának reményében.⁵⁴ Ugyanakkor a helyzet javulására némi reményt a Nemzeti Paraszt Párt várható hatalomra jutása keltett.

E korszakváltó időszakban zajlott le Székelyudvarhelyen a párt harmadik rendes nagygyűlése 1928. október 14-én amelynek fordulatváltását a gyűlés légkörében Paál Árpád is hangsúlyozza.⁵⁵

A párt gyakorlati politikáját megalapozó elméletek kidolgozásában egyre több feladatot ellátó Pál Gábor határozati javaslata alapján a nagygyűlés itt döntötte el, hogy panaszaival a Nemzetek Szövetségéhez fordul,⁵⁶ bár ezt a Maniu kormány hatalomra jutása miatt későbbi időre halasztották. Egységesítették a Szervezeti és Ügyviteli Szabályzatot,⁵⁷ amelyben rögzítették az új testület, a parlamenti csoport ügyrendjét is:

41. §. Parlamenti csoport

„A magyar párt programjával megválasztott szenátorok és képviselők alkotják a »parlamenti csoport«-ot, melynek elnöke még azon esetben is, ha a szenátusnak vagy kamarának nem tagja, a párt elnöke, illetőleg helyettese.

Ha a párt elnöke és helyettese is akadályozva lennének az elnöki tiszt betöltésében, úgy erre az esetre a parlamenti csoport saját kebeléből ad hoc elnököt választ.

A megválasztott szenátorok és képviselők mindaddig, míg megbízatásuk érvényben van, hivatalból tagjai az országos nagygyűlésnek, a központi intézőbizottságnak, és azon vármegyei, illetve törvh. városi tagozatok közgyűlésének és intézőbizottságának, mely vármegye vagy város területéről megválasztattak, és amely vármegye vagy város területén laknak. E tagsági jog a parlamenti ciklus lejártával is érvényben marad, mindaddig, míg az új választások meg nem történtek, és a parlamenti igazolás végbe nem ment.

42. §. A parlamenti csoport tagjainak kötelessége

A parlamenti csoport tagjai az Országos Magyar Párt elnöksége vagy elnöki tanácsa, illetve intézőbizottságának előzetes tudta és beleegyezése nélkül más politikai párttal vagy annak vezetőjével, tagjaival, stb. tárgyalásokat nem kezdenek, megegyezést nem köthetnek, és a párt programjával, szabályaival, és az ezek szerint eljáró vezetőségével szembe nem helyezkedhetnek. Amennyiben ez mégis megtörténne, úgy ezen cselekedetük a mandátumról való lemondás és a pártból való kilépés erkölcsi kötelezettségét vonja maga után. Éppen ezért minden magyarpárti szenátor, vagy képviselőjelölt a központi pártvezetőség által való jelölése előtt írásban tartozik kinyilatkoztatni, hogy megválasztása esetén aláveti magát a párt programjának, érvényben lévő szabályainak, valamint az ezek alapján hozott határozatoknak. A parlamenti csoport és egyes tagjai a központi intézőbizottság által jelzett irányelvek szerint tartoznak működésüket kifejtteni.

A parlamenti csoport tagjai a Párt elnöksége által elintézés végett hozzájuk utalt közérdekű megbízásokat pontosan és lelkiismeretesen teljesíteni kötelesek. A parlamenti csoport ülései zártak, szigorúan bizalmas jellegűek.

43.§. Bukaresti pártiroda

A parlamenti csoport mellett Bukarestben pártiroda működik, melynek személyzetéről, fenntartásáról, stb. a központi intézőbizottság intézkedik, és a pártiroda működéséről a nagygyűlésnek jelentést tesz. A pártiroda vezetőjét, mint a parlamenti csoport főtitkárát a szenátorok vagy képviselők közül ezek javaslatára az intézőbizottság jelöli ki.

*Ezen pártiroda szoros összeköttetésben és együttműködésben áll a központi irodával. Ügyviteli szabályzatát a parlamenti csoport javaslatára az intézőbizottság állapítja meg.*⁵⁸

A párt elnökségének összetétele az elkövetkező tíz esztendőben majdnem egészében azonos maradt, míg a parlamenti csoport a gyakori választások következtében főképp számarányában gyakran változott. A pártszervezetek ekkora már nagyjából kialakultak, és a belső politikai érdekharok elcsitultak, így a régi vezetőség, egyre nagyobb magyarországi anyagi támogatással,⁵⁹ szilárdan őrizhette pozícióját továbbra is.

A gazdasági válság éveinek nehéz kérdéseit sem a parasztpárti, sem az ún. szakértői kormány nem tudta megoldani, aminek következtében a magyarság jogi, politikai, gazdasági helyzete egyre súlyosabbá, diszkriminatívává vált. Míg a szatmárnémeti nagygyűlés (1930. október 26.) nem jelentett különösebb változást a párt életében, addig a marosvásárhelyi (1933. július 1-2.) a székely kulturális autonómia mellett foglalt állást, összefüggésben Bethlen István új politikai koncepciójával.⁶⁰ A „*numerus valachicus*” mozgalom,⁶¹ és a „*revíziós harc*” keretében⁶² a Magyar Párt megpróbálta kivonni a kisebbségi kérdést a pártharcok küzdelmeiből,⁶³ de a román politika támadásai következtében e kezdeményezés eredménytelennek bizonyult, elhallgattatásra ítéltetett. A névelemzések, a köztisztviselők elbocsátása, az iskolák elrománosítása, a magyar helységnevek használatának tilalma, vagyonok elkobzása és hatósági brutalitások már-már Szent Bertalan éjszakájának árnyait vetítették elő.⁶⁴ A Magyar Párt által a Népszövetséghez benyújtott panaszok kevés eredményt hoztak,⁶⁵ hisz a 30-as évek végére e szervezet politika alkonya észlelhető. A párt elsősorban a jogi végzettségű fiatalokkal próbálta erősíteni sorait,⁶⁶ de a jelentkező, baloldali, és jobboldali ellenzéki mozgalmakkal is szembe kellett néznie.⁶⁷

A Magyar Párt Sepsiszentgyörgyön, 1937-ben megtartott utolsó nagygyűlése⁶⁸ amolyan politikai hattyúdálnak is tekinthető. A decemberben megtartott választások már a romániai politikai élet bomlásának jeleit hordozták. A Magyar Párt fölöslegesnek bizonyult megállapodást kötött a Goga kormánnyal.⁶⁹ A választások után a parlamentet már nem hívták össze, a kormány hamarosan megbukott.⁷⁰

A romániai Magyar Pártot megalakulásától az első világháború előtti Magyarország politikai életének jobboldalával azonosíthatjuk. A pártot kezdetben a Függetlenségi Párt utódjának tartották⁷¹, programja a nemzeti autonómiát tűzte ki célul, bár ezt nem sikerült megvalósítania. Tevékenységének másfél évtizede alatt az első években megfogalmazott dokumentumok alapján lerakták a magyarság jogvédelmének egyházi, oktatási, közigazgatási és igazságszolgáltatási alapjait. Tény, hogy ezek az erdélyi elvek éles ellentétben álltak a bukaresti centralista törekvésekkel, a nemzetiségi kérdés megoldásának román elképzeléseivel. A pártvezetés a konzervatív ideológia híve, Bethlen György,⁷² mint a párt elnöke, és meghatározó személyisége, Tisza féle rend- és egységpárti volt, aki szoros kapcsolatban állt a magyar miniszterelnökkel, Bethlen Istvánnal, és az őt követő politikai vezetőkkel is. Politikai magatartását, stratégiáját maga fogalmazta meg, saját osztálykereteiből kiindulva. Azt vallotta, hogy amíg folyamatosan védekezni kell beolvasztási kísérletek ellen, addig szükség van nemzeti alapon szerveződő pártra az önvédelem megszervezése érdekében. A kisebbségi összefogás híve volt, de amikor ez nem volt lehetséges, akkor a magyarság önálló politikai harcát szorgalmazta (1938. február 10-én az Octavian Gogával kötött paktumot saját akarata ellenére kötötte meg). A parlamentben ő volt az egyik vezérszónok, a népszövetségi beadványok aláírója, szóban és írásban a kisebbségi panaszok szószólója. A román politikai küzdelmeken túl Bethlennek meg kellett küzdenie a párton belüli ellenzéki mozgalmakkal is,⁷³ de maga mögött érezhette eszmetársait a vezetésben (Deák Gyula, Gyárfás Elemér, Inczedy-Joksmán Ödön, Jakabffy Elemér, Pál Gábor, Szabó Béni, Willer József).

A párt szerkezetének felvázolásához kiinduló pont lehet a parlamenti csoport összetétele. A pártelnök szűk körén túl ők alkották a bővebb magot. A párt fennállásának idején (nem számítva az 1922-es és az 1937-es választásokat), hat választás során 37 személy birtokolta az elnyert 104 mandátumot. Öt személy: Bethlen György, Gyárfás Elemér, Jósika János, Sándor József, Willer József mind a hat alkalommal, mások egyszer vagy többször jutottak mandátumhoz. Átlagéletkoruk 45 év körül mozgott (legtöbben, 20 személy 1871 és 1890 között születtek). Foglalkozásuk szerint: 25 ügyvéd, 4 arisztokrata, 4 újságíró/szerkesztő, 3 lelkész, 1 kisiparos. Az egyházak részéről, a korábban említett okok miatt a szenátus állandó magyar tagja csak a református püspök lehetett.

A Magyar Párt, mint kisebbségi politikai képviselő, a politikai hatalom megszerzésére nem törekedhetett, csak a magyarság érdekvédelmét próbálta ellátni, ami több-kevesebb sikert eredményezett. A szociális és modernizációs problémák felvetésében és megoldásában román részről csak ritkán kaptak elismerést, leginkább a régi rend híveiként minősítették őket.

A királyi diktatúra és Miron Cristea új kormánya tulajdonképpen az 1866-ban kezdődő alkotmányos monarchiának vetett véget. Ostromállapotot, cenzúrát vezetett be, a hadsereg tisztjei közül új prefektusokat nevezett ki, a törvényhozó testület összehívását érvénytelenítették. A kormány 1938. március 30-án hozott rendelet-

törvénye a pártok működését is betiltotta. Az OMP másfél évtizedes története így ért véget.

Jegyzetek:

1. 1921. január 9-én megalakult a Magyar Szövetség kolozsvári tagozata, majd 1922. augusztus 6-án megtartotta alakuló nagygyűlését. Ez év októberében betiltották működését.
2. *Grandpierre* 1928, *Paál* 1921.
3. *Mikó* 1941, 26-28.
4. *Mikó* 1941; *Ligeti* 1941; *Nagy* 1944; *Biró* 1989.
5. A legfontosabbak: *Balázs* 1991; *Bárdi* 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, *Lengyel* 1993, 273-381.
6. A teljesség igénye nélkül: *Muşat – Ardeleanu* 1986, 148-151; *Ştirban* 1993; *Pană* 1995, 103-128; *Alexandrescu* 1995, 59-62; *Scurtu* 1996, 8-10; *Scurtu – Buzatu* 1999, 36-39; *Alexandrescu* 2000, 167-170.
7. *A Magyar* 1922; *Az egységes* 1922; *Gárgyán* 1991.
8. *Mikó* 1941, 271-274.
9. *Szerv. Szab. Ügyv. Szab.* 1924, 1-9.
10. *Mikó* 1941, 41-42.; *Az Intézőbizottság összetételére Mikó itt 23 tagot, míg a Keleti Újság (Ld. A Magyar 1922) 34 tagot említ (kötetünkben a Függelék-ben közölve) A tény továbbra is vitára adott okot, ugyanis az alakuló közgyűlés jegyzőkönyvéből az IB tagjai kimaradtak. A kötetben közölt dokumentumok esetében – itt és a továbbiakban – nem az eredeti levéltári jelzetet, hanem az iratok kötetben belüli, esetenként a tárgysorozat vagy napirendi pont számát (vagy a hozzászóló nevét) adjuk meg: I/11. Sulyok István hozzászólása.*
11. *Mikó* 1941, 272.
12. Ld. 9. jegyzet.
13. *Mikó* 1941, 42.
14. *Ligeti* 1922, 41-47; *Erdélyi* 1928, 134.
15. I/3. 20. pont.
16. I/11. 4. pont.
17. Bethlen György vezetésével egy héttagú bizottságot küldenek ki az ügyviteli szabályzat elkészítésére. Ld. *Nem igazítják ki* 1923.
18. I/1. 5. pont.
19. *Szerv. Szab. Ügyv. Szab.* 1924, 21-23.
20. Ld. az első két év jegyzőkönyveit, I/1-13.
21. A tagozatok számára készült iratkezelési útmutató töredék, 1930-ból. Fasc. 2/1930, fol. 538-539.
22. *Brătianu* 1923.
23. I/2. 7. pont; I/4. 5. pont.
24. Az erdélyi magyar és szász vezetők már 1918. november 15-én közös értekezletet tartottak közösségeik érdekeinek minél jobb képviselése összehangolására. 1920. június 23-án tartott felekezeti értekezlet határozatai alapján, másnapi határozatukban a fenti célból felállították a magyar egyházak felekezeti központi tanácsát. A tanács működésének iratanyaga megtalálható az erdélyi Ref. Egyházkerület levéltárában.
25. I/9. Róth Hugó és Hajdú István hozzászólása.
26. *Magyar Kisebbség, Magyar Nép, Pásztortűz.*
27. *Gyárfás* 1937a; *Bernády* 1937; *Gyárfás* 1937b. Újraközölve: Kisebbségpolitika – pártpolitika – paktumpolitika. *Magyar Kisebbség*, 1999/2-3. 217-285.
28. Állandó szószólója Sándor József.
29. I/8. 16. pont.
30. I/1. 27. pont.
31. *Tătărescu* 1924a.

32. I/8. 4. pont.
33. Jakabffy előterjesztése, Fasc. 1, fol. 52-53.
34. I/10.
35. I/9, Ld. még: *Botos* 1924.
36. Elnöknek Ugron Istvánt, mint egyedüli jelöltet választották, ld. I/12. *Erdélyi* 1928, 297-298.
37. *Szerv. Szab. Ügyv. Szab.* 1924.
38. *Szerv. Szab.* 6-8.
39. *Ügyv. Szab.* 14-15.
40. *Szerv. Szab.* 7-8.
41. *Ügyv. Szab.* 15-16.
42. II/1. 6. pont. Ügyvitelükről ld. *Szerv. Szab. Ügyv. Szab.* 1924, 18-21.
43. *Kimutatás* 1927; Ld. még: *Erdélyi* 1930, 26-30.
44. *György* 1995.
45. Bethlen Györgyről: *Ligeti* 1941, 140-141; a reformcsoporthoz való viszonyáról: *Mikó* 1941, 68-69.
46. *Spectator* 1927.
47. Bernády György, Kós Károly, Tabéry Géza, Tornya Gyula, Ugron András.
48. II/12.
49. *Mikó* 1941, 60. A román pártokkal való kapcsolatokról ld. még: *Bárdi* 1997, 37-41; *György* 2000a, 231-237.
50. „Magyar törvényhozók a román parlamentben” *Mikó* 1941, táblázat. Ld. még: *A Magyar* 1926; *Országos* 1926, 37-57.
51. III/1-3.
52. *Minoritáti* 1996, 220-221.
53. III/12.
54. I/20. Hinléder Fels Ákos felszólalása.
55. *Paál* 1928.
56. *Döntött* 1928.
57. *Szerv. Szab.* 1928.
58. *Szerv. Szab.* 1928, 13-14.
59. *Bárdi* 1995, II, 4-5.
60. *Romsics* 1987, *Romsics* 1991, 352-367. Az autonómia kérdésének összefoglalását ld. *Bárdi* 1999.
61. Vajda-Voevod 1933. február 3-án tartott beszédében előnyöket követelt a románok számára. Ld. még: *Mikó* 1941, 152-155, *Árva* 1935.
62. Mikó Imre megfogalmazása. Ld. *Mikó* 1941, 133.
63. A kérdés összefoglalását ld. *Bárdi* 1998.
64. *Dobrotă* 1936, Ld. még I. rész 177. jegyzet.
65. 1930. és 1937 között a Magyar Párt 15 panaszt nyújtott be. *Mikó* 1941, 305-306; Vö. *Mikó* 1936.
66. *Jakabffy* 1935a.
67. *Bárdi* 1997, 55-58.
68. Jegyzőkönyvét a IV. fejezetben közöljük.
69. Bethlen György komoly engedmények reményében, és külső nyomásra kötött egyezményt a kormánnyal. Ld. még: *Mikó* 1941, 198-201.
70. 1938. február 10-én.
71. I/5. A Függetlenségi Pártról lásd: *Mérai* 1934. 99-134.
72. *Ligeti* 1941. 140-141.
73. A Krenner féle reformmozgalmat már ismertettük. Rendőrségi jelentés a párton belüli állapotokról *Minoritáti* 1999. 394-401.